

2. Theobald R. Patrimonialism / R. Theobald // World Politics. – Vol. XXXIV. – No 4. – 1982. – P. 548-559.
3. Фисун А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации: монография / А.А. Фисун. – Харьков: Константа, 2006. – 325 с.
4. Soest Ch. What Neopatrimonialism Is – Six Questions to the Concept / Ch. Soest // Workshop „Neopatrimonialism in Various World Regions” – Hamburg: GIGA German Institute of Global and Area Studies, 23 August 2010. – 22 p.
5. Кузнецова Е. Политико-культурные показатели в исследовании политических режимов / Е.Кузнецова // Мировая экономика и международные отношения. – М.: Наука, 2011. – №8. – С.110-115.
6. Нисневич Ю. Метод сопоставительно-институционального анализа / Ю. Нисневич // Мировая экономика и международные отношения – М.: Наука, 2011. – №5 – С. 76-84.
7. Weber M. From Max Weber: essays in sociology / M. Weber, H.H. Gerth, B.S. Turner. – New York: Routledge, 1991. – 490 p. – P.198.
8. Weber M. Weber: selections in translation / M. Weber. – Cambridge: Cambridge University Press, 1978. – 398 p. – P. 232.
9. Clapham C.S. Private patronage and public power: political clientalism in the modern state / C.S. Clapham. – Palgrave Mcmillan, 1982. – 222 p. – P. 176-177.
10. Therikildsen O. Working in neopatrimonial settings: Perceptions of public sector staff in Tanzania and Uganda / O. Therikildsen // Working paper # 117, Department of Anthropology and African studies, J. Guttenberg University. – Mann: J. Guttenberg University, 2010. – 25 p. – P.2.
11. Kohli A. State-directed development: political power and industrialization in the global periphery / A. Kohli. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 466 p. – P. 396.
12. Badie B. The imported state. The Westernization of the political order / B. Badie. – Stanford: Stanford University Press, 2000. – 278 p. – P. 153-157.
13. Banerjee A. V. A theory of misgovernance / A.V. Banerjee // Working paper. – No 97-4. Department of economics, Massachusetts institute of technology. – Cambridge: 1997. – 65 p. – P. 42-44.
14. Erdmann G. Neopatrimonialism Reconsidered: Critical Review and Elaboration of an Elusive Concept / G. Erdmann, U. Engel. // Commonwealth and Comparative Politics. – Vol. 45. – No 1. – 2007. – P. 95-119. – P. 113-114.
15. Presidents, Oligarchs and Bureaucrats: Forms of Rule in the Post-Soviet Space / S. Stewart, M. Klein, A. Schmitz, H. H. Schroder. – Ashgate Publishing, 2012. – 231 p.

УДК 32.019

Денисюк С.Г.
НПУ імені М.П. Драгоманова

ПОЛІТИКО-КОМУНІКАТИВНА РОЛЬ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ „УПРАВЛІНСЬКА ЕЛІТА-ГРОМАДЯНИ”

Проаналізовані роль і види сучасних Інтернет-технологій щодо раціоналізації та оптимізації взаємодій між істеблішментом і громадянами. Показані переваги і недоліки Інтернет-технологій, особливості їх використання під час виборчих кампаній. Акцентовано увагу на сутності і меті інформаційно-комунікативних технологій, які застосовуються владною елітою і громадянами в просторі Інтернету.

Ключові слова: політична комунікація, раціональність політичної комунікації, ефективність політичної комунікації, політична технологія, Ітернет-технології, управлінська еліта, активізм, хактивізм, соціальні мережі.

© Денисюк С.Г., 2012.

Денисюк С.Г.

ПОЛИТИКО-КОММУНИКАТИВНАЯ РОЛЬ ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ „УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ЭЛИТА-ГРАЖДАНЕ”

Проанализированы роль и виды современных Интернет-технологий в рационализации и оптимизации взаимодействий между истеблишментом и гражданами. Показаны преимущества и недостатки Интернет-технологий, особенности их использования во время избирательных кампаний. Акцентировано внимание на сущности и целях информационно-коммуникационных технологий, применяемых властной элитой и гражданами в пространстве Интернета.

Ключевые слова: *политическая коммуникация, рациональность политической коммуникации, эффективность политической коммуникации, политическая технология, Интернет-технологии, управленческая элита, активизм, хактивизм, социальные сети.*

Denisyuk S.

POLITICAL-COMMUNICATIVE ROLE OF INTERNET TECHNOLOGIES IN THE RELATION SYSTEM „RULING ELITE AND CITIZENS”

The role and types of Internet technologies which optimize and rationalize the interaction between the establishment and citizens is analyzed. The article shows the disadvantages of Internet technologies and the peculiarities of their usage during the election campaigns. The attention is paid to the nature and target of informational-communicative technologies which are used by the ruling elite and citizens in the Internet space.

Key words: *political communication, rationality of political communication, the effectiveness of political communication, political technology, Internet technologies, ruling elite, hacktivism, social networks.*

Сьогодні прийнято вважати, що ми живемо в так звану інформаційну епоху, коли спостерігається потужний обмін інформацією (в нашому випадку – політичною) та її передавання. Однак якщо проаналізувати тенденції останніх років, то можна стверджувати, що, не дивлячись на значне зростання обсягу інформації, доступної людям, на наш погляд, ми переживаємо період комунікаційної революції, яка надає фахівцям (іміджмейкерам, політтехнологам, політикам) нові, альтернативні інструменти для здійснення комунікації з цільовими аудиторіями. Саме сучасні комунікаційні технології визначають на даний момент специфіку поширення і форми споживання інформації, дозволяючи в нових форматах здійснювати інформаційно-комунікаційну взаємодію в політичному просторі.

Звичайно, особливу комунікаційну роль у взаєминах між владою і громадянами відіграє Інтернет та, зокрема, Інтернет-технології, які є маловивченими з точки зору впливу на свідомість виборців під час прийняття рішень та їх політичну участь/неучасть. Крім того, завдяки певному зв'язку Інтернету із політикою з'явилися

такі поняття, як „електронна демократія”, „електронний уряд”, „політичні блоги”, „мережева дипломатія” та ін.

Також актуальним є вивчення сучасних інформаційних технологій, що видозмінюють форми політичної комунікації між громадянами і політичними діячами, впливаючи на раціональність/ірраціональність, ефективність/ неефективність їх взаємин. Тут під раціональністю/ ірраціональністю мається на увазі, в першу чергу, ступінь усвідомлення політично важливої інформації громадянами і, відповідно, подальша взаємодія, комунікація.

Щодо ефективності політичної комунікації, то під цим поняттям ми маємо на увазі взаємодію між истеблішментом і громадянами, яка передбачає різні її аспекти та механізми реалізації: і оцінку влади суспільством, і результативність діяльності влади (ступінь виконання нею своїх функцій), і її легітимність (визначається, в першу чергу, надіями громадян на її ефективність).

На наш погляд, іманентна складова ефективності політичної комунікації – це формування певних поглядів, установок, побажань, які влада може реалізувати через

взаємодію з громадськістю. З точки зору владної еліти, під ефективністю політичної комунікації мається на увазі вихід на певні гарантії того, що громадяни України будуть поділяти владні рішення, та, в цілому, підтримувати їх. У цьому відношенні політична комунікація виступає як різновид політичної технології. Тому проблема появи нових форм комунікації, участі громадян у політичних процесах має не абияку теоретичну й практичну актуальність.

Проблеми інформатизації суспільства, застосування новітніх комунікативних технологій у виборчих процесах активно досліджуються як зарубіжними (Б. Берельсон, П. Бурд'є, Е. Катц, Г. Лассуелл, П. Лазарсфельд, О. Руфін, С. Хантінгтон, М. Кастельс), російськими (О. Батанов, М. Грачов та ін.), так і українськими (В. Андрущенко, М. Варій, Н. Вінникова, В. Горбатенко, Н. Качинська, М. Клепацький, В. Корнієнко, Л. Кочубей, В. Недбай, Г. Почепцов, С. Телешун та інші) науковцями.

Концепції індустріального (інформаційного) суспільства представлені в працях Д. Белла, О. Тоффлера, З. Бжезинського, Ю. Хабермаса та інших.

Однак серед невирішених частин загальної проблеми залишається питання політико-комунікаційної ролі та особливостей впливу сучасних інформаційних технологій на ступінь раціональності, ефективності і форми взаємодії між громадянами і владою.

Тому метою дослідження є аналіз політико-комунікаційної ролі сучасних Інтернет-технологій у взаєминах між управлінською елітою та громадянами.

Як відомо, сьогодні використовується досить багато політичних технологій, під якими ми маємо на увазі систему цілеспрямованих, послідовних, ефективних дій, розрахованих на досягнення певного політичного результату і формування особливої взаємодії між політиками і громадянами. Наприклад, політична реклама, організація зустрічей політиків із виборцями, круглі столи, диспути тощо. Стосовно політичних Інтернет-технологій, то це система технік і прийомів на основі використання Інтернет-ресурсів і можливостей мережі Інтернету, що застосовуються в просторі політичних відносин.

В основі цих технологій знаходяться сучасні новітні методики (наприклад, електронне голосування, використання електронних урн, обробка виборчих бюлетенів, підбиття підсумків електронного голосування) і політико-комунікативні

технології, які застосовують для впливу на свідомість громадян з метою формування їх подальшого політичного вибору (публікації в Інтернеті, блоги різних політичних сил, диспути, он-лайн конференції) [1, с. 57].

Варто зауважити, що крім перерахованих Інтернет-технологій, досить впливовою стала активна політична діяльність громадян у режимі „он-лайн”, яка оптимізує політичну комунікацію в системі „влада-громадяни”.

Так, політик або громадянин може використати для збору, отримання й обробки необхідної політичної інформації сучасні комп'ютери, спеціальні комп'ютерні бази даних, систему Інтернет. Так, комунікативні Інтернет-технології дозволяють використовувати принцип діалогової зв'язку, що створює нові можливості для участі в політико-інформаційному обміні. З одного боку, ці технології відкривають шлях для плюралізму і гласності, дають можливість будь-якому користувачу Інтернету миттєво зафіксувати і поширити свою думку щодо важливого політичного питання, можуть доповнити або замінити представницьку демократію на демократію комп'ютерної участі через мережу Інтернет.

Однак, з іншого боку, політико-комунікаційні Інтернет-технології містять у собі широкі можливості для політичного маніпулювання з боку політиків, політтехнологів, аналітичних комп'ютерних центрів та ін. Також існує небезпека розвитку тоталітарних тенденцій в застосуванні технологій політичної комунікації в тому випадку, якщо вони будуть контролюватися відповідними владними структурами, задавати жорсткі рамки обговорення проблем, обмежуючи вибір варіантів або тільки фіксувати/спотворювати громадську думку.

Варто лише пригадати численні випадки використання Інтернет-ресурсів політиками для введення інформаційної війни, „підготовки” населення щодо необхідності агресивної політики проти інших держав (демонстрація монтованих сюжетів про катування людей) тощо. Яскравими прикладами цього є діяльність відповідних урядових структур США, які наприклад, таким чином, готували операцію „Буря в пустелі” та ін. До прикладу: під час операції „Свобода Іраку” спецоргани США активно використовували Інтернет для інформаційно-психологічного впливу на супротивника. Так, на початку січня 2003 р. американці провели широкомасштабну акцію за допомогою електронної пошти.

Зокрема, розсилалися послання арабською мовою іракським генералам із закликами до невиконання наказів С. Хусейна. В цих листах з позначкою „важлива інформація” були відсутні відкриті загрози, проте їх підтекст був зрозумілим. Вони містили рекомендації надавати інспекторам ООН відомості про місцезнаходження зброї масового знищення [2].

Тому, звичайно, Інтернет, з точки зору ролі в політико-комунікаційних процесах, має низку переваг і недоліків. Так, до переваг Інтернету слід віднести такі: швидкість і легкість оприлюднення інформації; доступ до цільової аудиторії через IP-адресу й показ „відповідної” політичної реклами, застосування пропаганди на Інтернет-сайті; відсутність просторових і часових обмежень; швидкий зворотний зв'язок, можливість двосторонньої політичної комунікації; демонстрація причетності політика чи політичної партії до сучасних технологій, що символізують прогрес (Інтернет-конференції, згадування про Інтернет-присутність політика чи політичної партії в традиційних ЗМІ) [3, с.12]; створення видимості підтримки суб'єкта політики Інтернет-аудиторією; дешевизна рекламної кампанії [4, с.5]. Поряд із цим законодавча неврегульованість Інтернет-простору дає змогу обходити обмеження стосовно використання фінансів із виборчих фондів і вдаватися до нечесних методів політичної боротьби без жодних правових наслідків. Так, у США відсутність законодавчого врегулювання діяльності Інтернет-кампаній уможливило проведення агітації за кандидатів будь-кому. Тож багато організацій використовують мережу для підтримки кандидата, який захищає їхні інтереси, розміщуючи на своєму сайті його рекламу. Досить часто це обертається тиражуванням неперевіраних чи перекручених фактів, приписуванням висловлювань і бомбардуванням користувачів всесвітньої павутини „спамом”; постійне збільшення аудиторії Інтернету [5, с. 23].

Про потужний вплив Інтернет-технологій у період виборчих кампаній свідчать такі відомі приклади: саме персональний сайт надав можливість Дж. Керрі встановити рекорд: зібрати понад 100 млн. доларів пожертвувань, тоді як його супернику – Дж. Бушу – лише 55 млн. доларів США [6]; американський політтехнолог М. Мерфі визнав, що „сайт Н. Саркозі був багато в чому „просунуті ший”, ніж більшість типових американських

політичних сайтів” [7, с. 31]; у 2005 р. С. Гавриш зробив заяву, що В. Ющенко став Президентом саме завдяки Інтернету: „...майже 100 % журналістів, які працюють в Інтернет-виданнях були саме на його боці. Саме ця інтелектуальна еліта сформувала відповідну позицію в суспільстві” [8].

Взагалі під час виборчих кампаній політтехнологи, журналісти рекламують політичних діячів, застосовуючи різноманітні технології на популярних сайтах мережі, наприклад, таких, як: „Українська правда”, „Кореспондент”, „УНІАН”, „Українські національні новини”, „Цензор”, на офіційних сайтах певних політиків тощо.

Якщо розглядати Інтернет, як простір для застосування виборчих комунікаційних технологій, то серед останніх найчастіше зустрічаються такі, як „чорний” і „сірий” піар (класифікація на основі легальності технологій): наклеювання ярликів, перенос авторитетів, спрощення проблеми, політичний гумор (анекдоти, частушки), псевдологічні висновки, використання напівправди, стереотипів, відволікання від важливого питання тощо. Такі маніпуляції краще сприймаються громадянами, оскільки використовується комбінований спосіб подання інформації, в результаті чого раціональне прочитання змісту поступається чуттєвому, ірраціональному.

Прикладів Інтернет-сайтів, де застосовуються технології „чорного піару”, є досить багато. Зокрема, це такі сайти, як: <http://news.join.ua/read/15/64/34/84>; <http://anekdotu.org.ua/tag>; <http://old.sprotiv.org/?cat=anekdot&id=1233001680>; <http://www.from-ua.com/news>; <http://www.compromat.ru> та багато інших.

Так, застосування Інтернет-технологій у виборчій кампанії створює передумови для формування нового типу сприйняття інформації, змін внутрішнього світу людини. Сприймаючи політично важливу інформацію через Інтернет, ми занурюємося у складний символічний простір, який ще й можна змінювати, взаємодіяти з ним і сприймати як іншу справжню реальність. Тобто Інтернет виступає дієвим способом і засобом політичної комунікації, який здатний координувати політичну участь і поведінку людей.

Однак варто звернути увагу й на таку роль Інтернету, як простір демонстрації політичних позицій громадян, які активно використовують різноманітні соціальні мережі (Twitter, Facebook, Youtube, e-mail тощо). Наведемо деякі приклади активної

політичної діяльності громадян через Інтернет. Так, у 1998 р. було заблоковано роботу сайту президента Мексики з метою привернути увагу суспільства до протестів сепаратистів. У 2011 р. організація „Anonymous” заблокувала роботу сайтів урядів Тунісу та Єгипту в знак підтримки народних рухів проти діючих політичних режимів, після чого вступили у довго війну вже на території США, викрили плани HBGery Federal і федеральних агентств щодо компанії проти WikiLeaks. У 2012 р. та ж сама організація блокувала сайти Департаменту Юстиції та ФБР США у зв'язку із закриттям урядом США популярного файлообміннику Megaupload.

Звичайно, крім „Anonymous”, діють ще такі відомі організації (які проводять масштабні політичні акції), як „Chaos Computer Club”, „Cult of the Dead Cow”, „Jester”, „milw0rm”, „LulzSec”, „1984 network liberty alliance”, „Telecomix” та інші. Особливості їх діяльності, ідеологія відрізняються відповідно до соціального складу організацій.

Для нашого дослідження виявилась цікавою дисертація А. Самюель „Хактивізм та майбутнє політичної участі”, в якій, зокрема, вивчається термін і явище – „хактивізм” [9, с. 89-110]. Хактивізм походить від поєднання таких слів, хакерство (з англ. – hacking) та активізм (з англ. – activism) і двох різних рухів (хакерів і активістів). Іншими словами, хакер – це людина, яка добре розуміється на комп'ютерах і комп'ютерних мережах і може їх створювати, змінювати і покращувати [10].

Щодо поняття „активізм”, то під ним розуміють різні види активності людини. В політичному просторі „активізм” – це „пряма участь або активна позиція з метою досягнення політичних цілей” [11, с. 8]. Отже, хактивізм є хакерством з метою досягнення політичних і соціальних цілей.

Реалізують свою мету хактивісти, як правило, через такі Інтернет-технології, як спотворення сайтів; переадресування сайтів; відмова в обслуговуванні сайту; крадіжка інформації; крадіжка та поширення інформації; створення сайтів-пародій; віртуальні страйки та акти саботажу; розробка спеціального програмного забезпечення; відзеркалення сайтів; бомбування електронних адрес; анонімні блоги тощо [12, с. 83-89].

У діяльності хактивістів цікавим є те, що вони добровільно об'єднуються, є

самоорганізованими і разом приходять до неприйняття чогось і починають діяти.

Так, Інтернет дає змогу мобілізувати розрізнені у просторі групи, які є маневреними за рахунок спрощення комунікації, мають неієрархічну та нецентралізовану структуру, їм легше протистояти репресіям влади тощо.

Так, стосовно менш вираженої ієрархічної структури нових політичних організацій, зауважимо, вони можуть вбудовуватись у більш традиційний політичний процес і сприяти формуванню системної опозиції. Яскравим прикладом цього може бути Рух пиття чаю (Tea Party Movement) в США, який був неієрархічним рухом і багато в чому самоорганізувався через соціальні мережі і конференц-коли за допомогою „скапу”. Люди, яких стали називати лідерами цього руху, були належними до політичного істеблшменту і вирішили підтримати цей рух. Вони змогли провести низку політиків на виборах у конгрес, вплинути на вибір губернаторів та ін. Так, неієрархічна структура була вбудована в стандарт політичного процесу в Америці. Тобто, розглядаючи роль мережі Інтернет, можна побачити її ефективність не тільки в якості майданчика для протестів.

З іншого боку, є й такі слабкі місця комунікації он-лайн груп: відсутнє особистісне спілкування між учасниками групи, їх недостатня стабільність, відсутність ідеології як передумови відсутності моралі та етики.

Крім того, Інтернет з його інформаційними технологіями ще не має всезагального впливу через те, що за даними internetworldstats.com сьогодні в Україні нараховують близько 15 млн. користувачів Інтернету, що складає близько третини (33 %) жителів України [13]. Проте фахівці вважають, що рівень довіри до інформації в Інтернеті у користувачів набагато більше, ніж у громадян до традиційних ЗМІ.

Однак, не дивлячись на певні слабкі місця в організації, хактивісти реально впливають на політичні відносини і прийняття політично важливих рішень, сприяють демократизації політичної комунікації між громадянами і владою. Розвиток Інтернет-технологій сприяє трансформаціям і активізації он-лайнових протестів і он-лайнових рухів тощо.

Отже, Інтернет є потужним засобом впливу на політичні взаємини між владною елітою і громадянами і новою формою політичної комунікації. Так, він сприяє

об'єднанню і самоорганізації людей у просторі політики, виступає віртуальним майданом демонстрації політичних позицій як громадян, так і певних політичних сил. Сьогодні Інтернет використовується як для оптимізації процесу керівництва суспільством, вивчення громадської думки, проведення виборчих кампаній, демократизації політичної комунікації, так і для маніпуляцій свідомістю людей через застосування різноманітних технологій, зокрема, чорного і сірого піару тощо.

Інтернет-технології в просторі політики мають певні негативні якості: їх застосовують для розповсюдження антиреклами з метою пониження рейтингу основних опонентів або знищення їх іміджів. Крім того, Інтернет активно використовується для прихованого руйнівного впливу з боку певних політичних сил, що має комплексний характер і проявляється у формі інформаційних мережевих воєн, які найчастіше використовуються для розгортання міжнародних конфліктів.

До позитивних якостей Інтернет-технологій можна віднести такі: підтримка постійного двостороннього зв'язку між громадянами і владою; швидкість і ефективність реагування на зміни ситуації в політичному просторі; отримання необхідної інформації про потреби, очікування та вимоги виборців; налагоджування комунікації із різними соціальними групами; Інтернет-технології є недорогим способом політичної комунікації, що дозволяє економити витрати на організацію певних етапів виборчої кампанії.

Інтернет є ефективним і перспективним, але певною мірою обмеженим засобом політичної комунікації в українському суспільстві, через недостатню комп'ютеризацію держави і кількість користувачів. Однак загальне збільшення у міжнародних масштабах обсягів продаж електронно-обчислювальної техніки і мобільних телефонів сигналізують про зростання популярності подібного роду технічних пристосувань не тільки серед молоді, але й серед більш дорослого населення, що свідчить про пріоритет вивчення можливостей віртуальної сфери.

Подальших досліджень потребує вивчення маніпулятивних Інтернет-

технологій і методів нейтралізації їх впливу на свідомість і культуру громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк С. Комунікативні Інтернет-технології в сучасному виборчому процесі / С.Г. Денисюк // Соціум. Наука. Культура; Матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної конференції. – 24-26 січня 2012. – К., 2012. – С. 57-60.
2. Кудряшов А. Информационные войны в интернете [Електронний ресурс] / А. Кудряшов. – Режим доступу: <http://aktiv.com.ua/archives/6849>.
3. Иванов Д. Политический PR в Интернете: российские реалии / Д. Иванов // Интернет-маркетинг. – 2002. – № 4. – С. 12.
4. Интернет может удешевить избирательную кампанию // Взгляд. – 2007. – 13 сентября. – С. 5.
5. Юрченко Є. Особливості використання Інтернету у виборчій кампанії / Є. Юрченко // Віче: теоретичний і громадсько-політичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 22-24.
6. Президентские выборы выигрывает Интернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.washprofile.org/ru/node/6666>.
7. Французский ресурс для американских выборов // Власть. – 2007. – № 15-16 (719-720). – С. 31.
8. Гавриш С. Ющенко стал Президентом благодаря Интернету [Електронний ресурс] / Гавриш С. – Режим доступу: http://www.obozrevatel.com/news_print/2005/4/5/5_741.html.
9. Samuel A. WHackivism and the Future of Political Participation / A.W. Samuel. – Harvard University, 2004. – 284 p.
10. Vamosi R. How Hacktivism Affects Us All [Електронний ресурс] / О. Ruffin. – Режим доступу: http://www.pcworld.com/article/239594/how_hack_tivism_us_all.html.
11. Anderson K. Hacktivism and Politically Motivated Computer Crime / K. Anderson. – Encurve, LLC, 2009. – 15 p.
12. Качинська Н. Нові форми політичної участі громадян в епоху інформаційного суспільства: постановка проблеми / Н. Качинська // Сучасна українська політика. – К.: Центр соціальних комунікацій, 2012. – Вип. 26. – С. 83-89.
13. Internet World Stats [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com>. – Назва з екрану.